

Пасля таго, як быў знойдзены палац у Востраве, дзе па версіі Т. Нарбута было заключана знакамітае Востраўскае пагадненне 1392 г. (гл. “Наша слова” № 806-811, “Гістарычны альманах” Т. 13, 2007 г., і інш.), мяне зацікавіў яшчэ адзін аб’ект каля Ліды, таксама ў старой балцкай Дайнаве, за некалькі кіламетраў на поўдзень ад Вострава.

Вялікі знаўца нашай гісторыі, Адам Кіркор у “Живописной России” пісаў, што Ліда была сталіцай ўдзельнага княства і з’яўляецца вельмі старажытным паселішчам на мяжы ўласна Літвы, ды славянскіх зямель і дайнаўцаў. Горад займаў значную ролю ў гістарычных лясках Літвы. Гісторык Кіркор лічыў, што каля Ліды магло існаваць са старажытных часоў ўмацаванне, а князь Гедзімін ужо потым пабудоваў тут замак, разваліны якога ацалелі да нашых дзён. “Ліда ляжыць амаль на мяжы двух плямён, што насяляюць Лідскі ўезд, літоўцаў і чарнарусаў, аддзеленых адно ад другога рэчкаю Дзітваю. Найстаражытнейшая сталіца дайнаўцаў: Дайнава – зараз невялікая вёска. Дайнаўскае княства існавала яшчэ на пачатку XIII стагоддзя ... У Дайнаве захаваліся вялікі камень, які народ называе “кабылкаю”, бо, паводле падання, на ім каралі злучыліся”. У кнізе “Черты из истории и жизни Литовского народа” Кіркор дапаўняе гэтую інфармацыю звесткамі пра Дайнаўскі замак: “Горад Ліда пабудаваны на самым рубяжы старажытнай Літвы і плямёнаў славянскіх. Заснаваны ў другой палове XIII стагоддзя, калі ўдзельнае Дайнаўскае княства саступіла месца Лідзе, якая на пачатку, верагодна, была невялікім паселішчам літоўскім”. А ў заўвагах да гэтага тэксту ён дае вельмі цікавую інфармацыю: “Дайнава на захад ад Ліды за 10 вёрст (вёрста = 1,0668 км - Л.Л.), паблізу ракі Дзітва, зараз маёнтак. Тут існаваў замак, сляды якога бачныя і цяпер у розных паглыбленнях сажалак, у грабах (дрэвах - Л.Л.), якія нідзе паблізу не растуць, у камені вялізарных памераў, на якім на паданні каралі смерцю злучыліся. Камень гэты называецца і цяпер у простага люду “кабылай” і,

Лідская Дайнава

мяркуючы на яго месца знаходжанні, верагодна, ляжаў на плошчы супраць палаца. Княства Дайнаўскае межавала з цяперашнімі павеатамі: Гародзенскім, Наваградскім і Ашмянскім”. Інфармацыя пра Дайнаўскі замак са спасылкай на Кіркора таксама ёсць у даведніку “Городские поселения в Российской империи” за 1860 г.: “Горад Ліда належыць да найстаражытнейшых літоўскіх паселішчаў. Яго навакольная мясцовасць складала самастойны ўдзел князёў Дайнаўскіх, рэшткі палаца якіх захаваліся ў фальварку Дайнава каля Ліды”. Тая ж інфармацыя аб Дайнаве прыведзена і ў “Памятной книжке Виленской губернии на 1851 г.”. Інфармацыя пра Дайнаўскі замак (палац) не была падмацавана пісьмовымі крыніцамі, і таму ў сур’ёзнай навуковай працы “Труды Виленского отделения Московского предварительного комитета по устройству в Вильне IX Археологического съезда. 1893.” Ф. Пахроўскі нічога не піша пра замак, а толькі пра былое паселішча і наўпрост указвае на крыніцу інфармацыі – народную памяць: “Паблізу вёскі Дайнава, у цяпер высечаным лесе, ляжыць вялікі ўрослы ў зямлю камень. Месца гэтае сяляне называюць “кабылы”, прычым кажуць, што на паданні ў часы дайнаўскага княства на гэтым камені здзяйсняліся пакаранні злучыцца. Паблізу ад каменя да гэтага часу захоўваюцца сляды паселішча, менавіта: ямы-басейны сажалак і параслі грабу, якога нідзе больш у наваколлі няма”.

Самы выбітны лідскі гісторык і краязнаўца XX ст. Міхал Шымялевіч напісаў пра тое, як закончыўся лёс гэтага сакральнага для паганцаў каменя: “Пры вёсцы Бельск за 6 вёрст ад Ліды на полі ляжаў велізарны камень, які звалі “Кабыла”. На паданні на гэтым камені каралі даўней злучыліся. Магчыма, што тут у старажытнасці збіраліся копныя суды. Камень пабіты мулярамі на пачатку 1905 г.”.

Неабходна адзначыць, што Тэадор Нарбут таксама лакалізуе Дайнаўскае княства ў Лідскім павеце “за левым (лідскім -Л.Л.) берагам ракі

Дзітва” і лічыць лідскі населены пункт Дайнава, які знаходзіцца паміж Мыто і Лідай цэнтрам княства, пра што піша ў сваіх “Дзеях...”. Аднак агульнага меркавання пра лакалізацыю Дайнавы няма. Можна прыгадаць Г. Лаўмянскага які на падставе лакалізацыі тапонімаў граматы Міндоўга 1259 г. зрабіў выснову пра тое, што Дайнаўская зямля знаходзілася паміж Мазурскімі азёрамі і р. Бебжа ці М.П. Барсава, які лічыў што яна знаходзілася ў міжрэччы Верхняга Нёмана і Віліі.

* * *

Святыя камяні былі, напэўна, самым распаўсюджаным аб’ектам пакланення ў населенніцтва Еўропы ва ўсе часы існавання дахрысціянскіх культаў. Пакаранне смерцю на камені павінна мець карані ў балцкай міфалогіі. Звычайна, камяні з назвамі “кабыла”, “кравец”, “шавец” – гэта грубыя валуны аморфнай формы з неапрацаванай паверхняй. Тое, што валуны размяшчаліся ў паніжаных, забалочаных мясцінах, паблізу вады, і запісаная народныя паданні, падцвярджаюць, што гэты від культавых камянёў у міфалогіі звязваўся з тытанічным баством (баство, якое ўвасабляе дзікую прыродную моц зямлі, падземнае царства і да т.п.), якое магло ўвасабляцца ў вобразе вала, зрэдку каня ці змея. Гэта баство пасля прыняцця хрысціянства у народнай свядомасці трансфармавалася ў чорта. Засталіся сляды людскога ўшанавання камянёў. Гэта знакі на іх, сляды ахвяраванняў каля іх, уключэнне камянёў у структуру больш складаных і буйных сакральных комплексаў. Звычайна такія сакральныя камяні існавалі парамі. Вядома шмат народных паданняў аб “сямействах” сакральных камянёў. І наша дайнаўская “кабыла” не была адзінокай. Да сёняшняга часу захаваліся на парнік “кабылы” – камень даўжынёй 2,45 м, шырынёй 1,8 м і вышынёй над паверхняй зямлі 1,15 м. Зверху на паверхні гэтага валуна маецца 13 выразных лунак і некалькі меркаваных. Дыяметр лунак 5-7 см і глыбіня 1-3 см (Винокуров В.Ф., Дуціц Л.В., Зайковский Э.М., Карабанов А.К. Культывые валуны с рукотворными углублениями.).

Не глядзячы на прыняцце хрысціянствавера ў цудоўную моц камянёў захавалася да нашых дзён. І таму, спадзеючыся, на краязнаўчую удачу, я пачаў шукаць сведкаў, якія захавалі паданні аб дайнаўскім камені. Такім сведкам стала Паўлюкевіч Ядвіга Іосіфаўна (1940 г. н., былая жыхарка вёскі Заполле, 2 км. ад былога маёнтка Дайнава, дзе ляжаў камень “кабыла”). Яна расказала, што яе бацька, Іосіф

Казіміравіч (1910 г.н.), разлаваўшыся ўжываў прымаўку: “Адсяку галаву, як курыцы на Дайнаўскім камені”. Ён жа, выкарастаўваючы розныя гаспадарчыя драўляныя прылады з сасны ці ёлка, часта казаў, што “вось у нас растуць грабы, якіх больш нідзе няма, вось гэта дрэва! Машней за дуб!”. Ядвіга Іосіфаўна памятае, што калі ёй было некалькі гадоў, яе маці, Міхаліна (1912 г.н.) расказвала казку, у якой людзі танцавалі на вялікім Дайнаўскім камені, але, нажалі, сюжэт гэтай казкі дзіцячая памяць не захавала. Яна распавяла, што стары панскі дом знаходзіўся паміж вёскамі Дайнава і Бельскія на выгане, а рэшткі сажалак захаваліся да нашага часу.

Такім чынам у мясцовых людзей захавалася памяць пра камень, і нават ў XXI стагоддзі навакольны люд памятае пра сакральны характар каменя, бо відочна, што пагроза адсекчы галаву, “як курыцы на Дайнаўскім камені” – гэта рэха памяці пра месца пакарання, а танцы на камені – нейкіх паганскіх рытуалаў звязаных з урадлівасцю, шлюбам ці гаючымі ўласцівасцямі каменя, бо з цягам часу паганскія міфы пераадзіліся ў народныя казкі.

* * *

Засталася выехаць і знайсці месца дзе знаходзіўся легендарны Дайнаўскі палац, што і было зроблена напрыканцы траўня.

Паўлюкевіч Ядвіга Іосіфаўна паказала падвышанае месца дзе стаяў панскі дом Санціноў, уся сям’я якіх з’ехала з Дайнавы яшчэ прыкладна ў 1938 г. У першай палове XIX ст. панскі двор, дзе ляжаў камень “Кабыла” належаў гаспадарам Бродоўскім (Brodowski, герба Лада). На расейскай тапаграфічнай мапе сярэдзіны XIX гэты фальварак названы Мазораўшчызнай (на польскай мапе 1929 г. – Мазураўшчызна).

Пасля Другой Сусветнай вайны у панскім доме паслядоўна месціліся школа, сельсавет, медыцынскі пункт і дзесьці да канца 60-х гадоў XX ст. панскі дом быў разбураны.

Зараз на месцы панскага дома стаіць дом фермера а на месцы фальварка – вялікая фермерская гаспадарка з жылым домам і гаспадарчымі пабудовамі. З паўночна-заходняга боку ад былога панскага дома захаваліся сажалкі з усё яшчэ бачнымі землянымі валамі. А грабаў канешне ужо даўно няма. Тым не менш праз 150 гадоў пасля таго, як гэта месца апісаў Адам Кіркор, усё яшчэ бачны дэталі штучнага рэльефу.

Сучасны гаспадар гэтай зямлі фермер і не здагадваецца, што ягоная гаспадарка стаіць на месцы, пра якое пісаў Адам Кіркор, і нават, калі Дайнаўскі замак – не больш, чым легенда, гэтае месца Лідчыны вартае таго, каб б трапіць у турыстычныя даведнікі.

Леанід Лаўрэш.

Рэдактар Станіслаў Суднік

Заснавальнік:
ТБМ імя Францішка Скарыны.
Пасведчанне аб рэгістрацыі:
№ 908 ад 18 снежня 2009 г.
rawet.net

Рэдакцыйная калегія:

Людміла Дзіцэвіч, Вольга Іпатава,
Ірына Марачкіна, Леакадзія Мілаш,
Алесь Петрашкевіч, Людміла Піскун,
Аляксей Пяткевіч, Уладзімір Содаль,
Станіслаў Суднік, Павел Сцяцко,
Алег Трусаў.

Аўтары цалкам адказныя за падбор і дакладнасць прыведзенай інфармацыі

Газета надрукавана ў Лідскай друкарні.
231300, г. Ліда, вул. Ленінская, 23.
Газета падпісана да друку 31. 05. 2010 г. у 10.00. Замова № 1594.
Аб’ём 1 друкаваны аркуш. Наклад 2000 асобнікаў.
Падпісны індэкс: 63865.
Кошт падпіскі: 1 мес.- 2730 руб., 3 мес.- 8190 руб.
Кошт у розніцу: па дамоўленасці.

Самы таямнічы аб'ект для мяне на Лідчыне – Радуньскі замак. Да нашага часу захаваліся велічныя валы замка, якія робяць вялікае ўражанне і прымушаюць да пошукаў інфармацыі аб ім.

Першым пра Радуньскі замак напісаў Міхал Балінскі. Трошкі інфармацыі можна знайсці ў працах дырэктара Віленскага музея старажытнасцяў пры канцы XIX – на пачатку XX ст. Пакроўскага Ф.В. Пісаў пра замак Вандалін Шукевіч, пісалі гісторыкі XX ст. Гурэвіч Ф.Д., Шгыхаў Г.В., Пабаль Л.Д. і іншыя. Інфармацыя пра замак ёсць ў 2-м томе энцыклапедыі “Вялікае Княства Літоўскае”. Аднак інфармацыі надзіва няшмат, і ў гэтым невялікім артыкуле будзе выкарыстана практычна ўсе, што ўдалося знайсці.

Балінскі ў 3-м томе сваёй “Старажытнай Польшчы” піша: “За чвэрць мілі (2 км – Л.Л.) ад мястэчка (Радунь – Л.Л.), на раззелым пляцы, каля вёскі Гарадзішча ляжыць вялікі вал, і хаця месцічы называюць яго шведскім, ягоны выгляд і назва вёскі каля яго, падказваюць, што гэта старажытнае гарадзішча з часоў да уніі (Люблінскай – Л.Л.)”.

Заснавальнік археалогіі нашага краю Вандалін Шукевіч пісаў пра Радуньскае замчышча, як пра адно са старажытных гарадзішчаў паўночнай Лідчыны ў кнізе “Труды Виленского отделения Московского предварительного комитета по устройству в Вильне IX Археологического съезда” у 1893 г.: “У апісаным кутку

Радуньскі замак

тэчка Радунь, пры вёсцы Гарадзішча, трэцяе на беразе возера Пеляса, пры вёсцы Дубічы носіць назву замка каралевы Боны. Чацвёртае, якое знаходзіцца на палях маёнтка Чапьялюны (Каняўскай воласці) і пятае паблізу фальварка Каняўка (той жа воласці), называюць пілекальніс (гарадзішча)”. Шостае гарадзішча паўночнай Лідчыны па Шукевічу – «замак каралевы Боны» на беразе возера Ула паблізу вёскі Рудня.

“Гарадзішча каля Эшышак ляжыць пры зліцці дзвюх рэчак, на паўночным беразе шырокіх балотаў. Валы яго, насыпаныя на раўніне, уяўляюць амаль правільныя чатырохкутнікі ... вышыні валоў 5 сажняў ... роў вакол валоў, мае 8 сажняў шырыні і 5 глыбіні ... Гарадзішча каля мястэчка Радунь ляжыць ... на беразе шырокага балота, акружанага многімі рэчкамі. Валы насыпаны на раўніне ў чатырохвугольнік. Больші дакладных звестак пра гэта гарадзішча не маецца. ... «Пілекальніс» (замчышча) паблізу фальварка Чапьялюны, ляжыць на правым беразе рэчкі Асупка. Само гарадзішча, г.зн. сляды валоў, знаходзіцца на версе натуральнай горкі, да 18 сажняў вышыні. Валы насыпаны ў два канцэнтрычныя кругі, з якіх унутраны мае 20, а знешні 22 сажні у дыяметры”. У 1890 г. Шукевіч праводзіў пробныя раскопкі

сляды агню ... рэшткі жывёл ... гара гэтая была месцам, дзе прыносіліся крываваы ахвяры».

Такім чынам, верагодна, Радуньскі замак не быў адзінока – ён адзін з многіх старажытных гарадзішчаў.

Зараз я падсумую ўсю інфармацыю, якая ёсць пра Радуньскі замак.

Рэшткі замка знаходзіцца на ўзвышшы сярод забалочанай мясцовасці на беразе ракі Радунька каля вёскі Гарадзішча сучаснага Воранаўскага раёна. Валы чатырохвугольная, памерам 85 x 60 м, пляцоўка замка паднятая на вышыню да 8 м над далінай ракі, валы маюць вышыню 3–5 м. Валы абкружана ровам глыбінёй 2,5–3 м і шырынёй 6–8 м., памеры рова, верагодна, вызначаны пад час раскопак, бо ўжо ў XIX стагоддзі быў практычна засыпаны. У паўднёва – ўсходнім вугле валоў да нашага часу бачны ўваход, там месцілася ўязная вежа – брама з пад’ёмным мастом. Гісторыкі лічылі, што аснову замкавай абароны складалі комплекс драўляна-земляных умацаванняў: вал, сцены-агароджа, вежы. Раскопкі паказваюць, што замак мае культурны пласт у 0,4–0,5 м. Пакроўскі Ф. у кнізе “Археологическая карта Виленской губернии”, Вільня, 1893. пісаў, што “унутры вала, па кутах гарадзішча маюцца

цяпер старадаўнія манеты, піка і асаблівай формы жалезная сякера, якая знаходзіцца да гэтага часу ў вёсцы Юцюны”. Энцыклапедыя ВКЛ удакладняе, што археолагамі была знойдзена кераміка 14–17 ст., паліваная і тэракотавае кафля, жалезныя наканечнікі дзідаў, сякера, манеты 15–17 ст. і інш.

У XIV – XVII ст. замак быў велікакняскай маёмасцю. Пакроўскі піша, што паводле народнага падання, пераказанага тутэйшым настаўнікам, перад тым як з’ехаць у Бела-вежскую пушчу, у Радуньскім замку нейкі час жыла каралева Бона. Як было напісана вышэй, на поўначы Лідскага павету было некалькі “замкаў каралевы Боны”. Вандалін Шукевіч пісаў: “Замак каралевы Боны” ў Дубічах зараз невялікі ўзгорак, акружаны валам. Ён ўзвышаецца на паўднёва-заходнім беразе возера і ракі Пеляса. Нарбут ў сваёй “Гісторыі літоўскага народа” выказвае меркаванне, што ў гэтым месцы стаяў паляўнічы палац вялікага князя Вітаўта. Сапраўды, пры праведзеных мною тут раскопках, знайшліся перагарэўшыя бэлькі, цэла старадаўнія формы, шмат смецця, вугалю і попелу. Усё дно ракі ў гэтым месцы таксама засыпана смеццем. Кажуць, што нават ляжыць там гармата, якую быццамбы ўяўляюць дні рыбалоўны ба-чылі некалькі разоў. Каля «замка» праходзіла дарога – здаецца з Гародні ў Вільню – і на рацэ быў мост на дубовых палях, сляды якіх існуюць дагэтуль. ... пра «замак каралевы Боны», на беразе возера Ула, паблізу вёскі Рудня – ... дакладных звестак не маю.”

Можна выказаць здагадку, што гэтыя замкі ў народнай памяці лічыліся “замкамі каралевы Боны” да пачатку XVIII стагоддзя, пасля ж Паўночнай вайны сталі шведскімі валамі (акопамі). А да сярэдзіны XIX стагоддзя ў людской прамяці захоўваліся абедзве назвы. З усяго комплексу гарадзішчаў на поўначы былога

Лідскага павету на сучаснай тэрыторыі Беларусі знаходзіцца толькі Радуньскі замак. Тым большую гістарычную каштоўнасць ён мае.

Лявон Лаўрэш.
Здымак аўтара.

Радуньскае замчышча (гарадзішча)

Лідскага павету ёсць некалькі мясцовасцяў, званых народамі: маякі, шведскія акопы, замчышчы і замкі каралевы Боны. Так, напрыклад, каля мястэчка Эшышкі ёсць гарадзішча, вядомае пад назвай Маяк, другое, званае шведскімі акопамі ляжыць у наваколлі мяс-

паблізу фальварка Чапьялюны. Ён знайшоў абгарэлыя камяні, пабітыя косткі жывёл, аскепкі глінянага посуду грубай якасці, бронзавы кельт (сякеру) выдатна адпаліраваны. Археалаг прыйшоў да высновы, што «прымаючы пад увагу малы памер ... гэтага гарадзішча,

невысокі ўзвышэнні, відаць, – рэшткі былых пабудоваў; што пацвярджаецца таксама багаццем тут цагляных і кафляных абломкаў. Падчас нядаўняга разворвання гарадзішча былі знойдзены, згубленыя

Рэдактар Станіслаў Суднік

Рэдакцыйная калегія:

Людміла Дзіцэвіч, Вольга Іпатава, Ірына Марачкіна, Леакадзія Мілаш, Алясей Петрашкевіч, Людміла Піскун, Алясей Пяткевіч, Уладзімір Содаль, Станіслаў Суднік, Павел Сцяцко, Алег Трусаў.

Аўтары цалкам адказныя за падбор і дакладнасць прыведзенай інфармацыі

Заснавальнік:

ТБМ імя Францішка Скарыны.
Пасведчанне аб рэгістрацыі:
№ 908 ад 18 снежня 2009 г.
rawet.net

Газета надрукавана ў Лідскай друкарні.
231300, г. Ліда, вул. Ленінская, 23.

Газета падпісана да друку 21. 06. 2010 г. у 10.00. Замова № 1844.
Аб’ём 1 друкаваны аркуш. Наклад 2000 асобнікаў.

Падпісны індэкс: 63865.

Кошт падпіскі: 1 мес.- 2730 руб., 3 мес.- 8190 руб.
Кошт у розніцу: па дамоўленасці.

Леанід Лаўрэні

Камяні-следавікі Лідчыны

У артыкуле “Лідская Дайнава” (Наша слова № 22 (965)), я ўжо згадваў пра вераёмны камень-сваяк сакральнага каменя “кабыла”, на якім, па паданні, у часы Дайнаўскага княства, каралі злучыцца (вялікі камень “кабыла” не захавалася да нашага часу). Гэты верагодны “сваяк” – валун даўжынёй 2,45 м, шырынёй 1,8 м і вышынёй над паверхняй зямлі 1,15 м. Зверху на паверхні валуна маецца 13 выразных лунак і некалькі меркаваных. Дыяметр лунак 5–7 см і глыбіня 1–3 см (Винокуров В. Ф., Дучыц Л. В., Зайкоўскі Э. М., Карабанов А. К. *Культывыя валуны сруктворнымі углубленнямі.*). Але знайскі “сваяк” адразу не ўдаўся бо прыйшлося шукаць яго на вялікай забалочанай тэрыторыі (каля 2 км²). Камень знайшоўся трошкі пазней, ён знаходзіцца за 0,5 км ад вёскі Дайнава-1 па дарозе да вёскі Бельскія, за 150 м на поўнач ад дарогі. Ад яго да месца дзе раней знаходзіўся славуты камень “кабыла” каля 1 км на працягу.

Лункі на камені добра бачныя вокам, але пад пякучым сонцам лета на маіх здымках іх не бачна, таму зрабіць здымак, лепшы за здымак Эдварда Зайкоўскага не ўдалося (з артыкула “Культывыя камяні Беларусі”. Э. Ляўкоў, А. Карабанаў, Л. Дучыц, Э. Зайкоўскі, В. Вінакураў // *Studia Mythologica slavica № 3. 2000. С. 43–56*). Вераёмна, Зайкоўскі рабіў штучную падсветку, каб выявіць рэльеф каменя. Дайнаўскі валун адносіцца да класу ямкавых камянёў, г.

Дайнаўскі культывы камень з 13 лункамі.
Здымак Э. Зайкоўскага.

зн. тых, на паверхні якіх маюцца адносна невялікія ямки паўсферычнай формы. Дайнаўскі камень-следавік робіць моцнае ўражанне.

Наступная катэгорыя валуноў са слядамі штучнай апрацоўкі – тыя, якія маюць на паверхні адшліфаваныя круглыя талеркападобныя паглыбленні.

Знаўца лідскай гісторыі Міхал Шымялевіч (*Горад Ліда і Лідскі замак. Вільенскі календарь. Вільно. 1906. С. 37–57.*) пісаў: “...блізка ад ва-

коліцы Бянкевічы, на ўскрайку лесу, ляжыць камень з трыма плоскімі, круглымі паглыбленнямі, кожнае па 4 вяршкі ў дыяметры, які ўяўляў сабою відавочна ў часы паганства алтар, прысвечаны богу дарог Кела-Дзяс”. Знайскі гэты камень летам 2010 г. аўтар артыкула не змог і верагодна ён так сама не існуе. Такія ж камяні ёсць у Воранаўскім раёне каля вёсак Падзітва і Друскінікі і паміж вёскамі Палашкі і Каргаўды. Падобны ж валун ёсць каля Эйшышкаў у сучаснай Літве.

Досыць рэдкай разнавіднасцю сакралізаваных валуноў з’яўляюцца “камяні каханьня” ці “камяні нявест” – у Болценіках Воранаўскага і ў Новым Двары Шчучынскага р-наў. Валун каля в. Болценікі легенда звязвае з Адамам Міцкевічам і Марыляй Верашчакай. Згодна звесткам мясцовых жыхароў, раней існавала традыцыя прыводзіць нявест да такога каменя і да нашага часу жартуюць: „Ты ўжо звадзіў сваю жонку да каменя.” Магчыма, “камяні каханьня” ўшаноўваюцца з глыбокай старажытнасці і маюць адносіны да культуры пладавітасці (Гл: Зайкоўскі Э. *Культывыя камяні Гродзенічыны: агульнабеларускія рысы і рэгіянальныя асаблівасці // Культура Гродзенскага рэгіёну: праблемы развіцця ва ўмовах поліэтычнага су-межжа. 2003. С. 206–210.*).

Наступны клас камянёў – валуны-пярэваратні, па легендах яны раней былі жывымі істотамі. Вандалін Шукевіч пісаў пра крыху абчэсаныя гранітны валун, пастаўлены вертыкальна паблізу вёскі Казлы і Таболічы (Воранаўскі р-н, каля Забалаці) вышынёй 1,35 м. Валун быў абрукаваны вакол дробным каменем. Камень та-

ханая пара, бо ўгневала бацькоў тым, што супраць іх волі ўзяла шлюб. (Гл: Szukiewicz W. *Szkice z archeologii przedhistorycznej Litwy. Cz. 1. Epoka kamienna w gub. Wilenskiej. 1901. S. 33.*)

На паўночны захад ад Зблян, на адлегласці адной вярсты, каля дарогі на Парэчча, у канцы XIX ст. стаялі тры камяні рознай велічыні на адлегласці ў аршыны адзін ад другога. Першы падымаўся над паверхняй зямлі на 1,5 аршыны, другі – на 0,75. Трэці камень, верхняя частка якога, верагодна, была адбітая, ледзь выхадзіў з зямлі. Усходні бок кожнага каменя – плоскі, і на ім высечаны васьміканцовы крыж. Пра паходжанне камянёў існуе народная легенда: тут сустрэліся два вясельні, адно ехала ў царкву а другое ўжо вярталася. За тое што вясельне якое ўжо атрымала дабраславенне, саступіла дарогу вясельню якое яшчэ не паспела яго атрымаць, маладыя і фурман былі ператвораныя ў камень, а конь – у грушу (да 1884 г. каля камянёў расла груша). Па іншым паданні, у камяні былі ператвораныя маладыя, за тое, што ў нечым правіліся перад маці і былі ёю праклятыя. (Гл: Трубы Виленского отделения Московского предварительного комитета по устройству в Вильне IX Археологического съезда. Отдел II. Вильна, 1893. С. 98.)

Да самай вялікай катэгорыі сакралізаваных камянёў належаць камяні-следавікі. Вераёмна, першапачаткова паглыбленні на іх былі прысвечаны старажытнай Вялікай багіні ці яе мужчынскаму адпаведніку, а пасля прыняцця хрысціянства ўяўленні пра камяні змяніліся. Следавікі вядомыя амаль ва ўсім свеце, шмат іх трапляецца сярод наскальных выяў. Паводле Герадота (V ст. да н.э.), выява ступні Геракла была на скале каля берага Днястра, і ёй пакланялася мясцовае насельніцтва (Гл: Зайкоўскі Э. *Культывыя камяні Гродзенічыны: агульнабеларускія рысы і рэгіянальныя асаблівасці // Культура Гродзенскага рэгіёну: праблемы раз-*

Абчэсаны гранітны валун, пастаўлены вертыкальна паблізу вёскі Казлы і Таболічы. Малюнак з кнігі Szukiewicz W. *Szkice z archeologii przedhistorycznej Litwy.*

Зніклы камень-следавік каля вёскі Мэйры.
Здымак Э. Зайкоўскага.

кога ж кшталту і такога ж памёру ляжаў на баку каля першага. Людзі расказвалі легенду, што ў гэтыя камяні ператварылася зака-

віцця ва ўмовах поліэтычнага су-межжа. Гродна. 2003. С. 206–210.).

Камень-следавік у в. Мэйры Лідскага р-на, знаходзіцца пад абаронай дзяржавы, ляжаў за 0,2 км на паўднёвы ўсход ад вёскі.
(Заканч. у наст. нумары.)

Рэдактар Станіслаў Вацлававіч Суднік

Рэдакцыйная калегія:

Людміла Дзіцэвіч, Вольга Іпатава, Ірына Марачкіна, Леакадзія Мілаш, Аляксей Петрашкевіч, Людміла Пісун, Аляксей Пяткевіч, Уладзімір Содаль, Станіслаў Суднік, Павел Сцяцко, Алег Трусаў.

Аўтары цалкам адказныя за падбор і дакладнасць прыведзенай інфармацыі

Газета надрукавана ў Лідскай друкарні. 231300, г. Ліда, вул. Ленінская, 23.
Газета падпісана да друку 30. 08. 2010 г. у 10.00. Замова № 2243.
Аб’ём 1 друкаваны аркуш. Наклад 2000 асобнікаў.
Падпісны індэкс: 63865.
Кошт падпіскі: 1 мес.- 2650 руб., 3 мес.- 7950 руб.
Кошт у розніцу: па дамоўленасці.

Заснавальнік:

ТБМ імя Францішка Скарыны.
Пасведчанне аб рэгістрацыі № 908 ад 18 снежня 2009 г. выдадзена Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь.
Адрас рэдакцыі:
pawet.net

Леанід Лаўрэш

Камяні-следавікі Лідчыны

(Заканчэнне. Пачатак у папярэднім нумары.)

У чэрвені 2010 г. у мяне адбылася такая размова з чатырма мясцовымі вельмі пажылым людзьмі ў в. Мэйры. Я запытаўся ў першага дзеда на "паўднёвым ўсходзе вёскі":

– А дзе ў вас тут камень знаходзіцца, са следам нагі, такі...

– Дык няма яго, даўно ўжо няма

– Не можа быць, а дзе ж ён знаходзіцца?

– Там, вось тамака ляжаў, на горцы... і праехаў на аўтамабілі можна прама да яго...

Еду на ўзгорак, нічога не знаходжу, вяртаюся, сустрэкаю гэтага ж дзеда і трох бабулек з ім, пытаюся:

– Дык дзе ж камень?

– Ужо гадоў з 10 як злезлі яго, і ты не першы, хто за гэтыя гады яго шукае.

– А хто ж яго прыбраў? Калгас?

– Не, не калгас, у калгасе ўсе ж тутэйшыя, разумеюць...

– Дык хто ж?

– Дык гадоў ужо з 10, нейкія маладзёны з горада, прыехалі, пагрузілі ў машыну і павезлі...

– А што за машына? Як яны выглядалі?

– Не памятаем ужо ніякіх падрабязнасцей, даўно гэта ўжо было.

– Як выглядаў камень, што пра яго памятаеце?

– Камень такі васьць быў (малое на зямлі авал з вялікай восьцю каля 50 см), яго нецяжка было пагрузіць...

Памятаю мы яшчэ малыя былі, калі дарослыя у касцёл хадзілі, мы, дзеці, каля гэтага каменя

маліліся. Там быў след ногі Божай Маці і выява Ружанца... я яшчэ, малой была, мая ножка якраз у той след на камені па-трапляла... Ружанец на камені – гэта такія паглыбленні па крузе..., і нават там, дзе крыж павінен быць, там таксама адмысловая ямка была...

Ад каменя застаўся толькі фотаздымак Э. Зайкоўскага (з артыкула: Э. Ляўкоў, А. Карабанаў, Л. Дучыц, Э. Зайкоўскі, В. Вінакураў. *Культавыя камяні Беларусі // Studia Mythologica slavica № 3. 2000. С. 43–56.*)

Некалькі цытатаў пра Мэйрскі камень:

“У двары Юзэфава, у полі, пры в. Мэйры Лідскага павету на ... камені відаць адбітак чалавечае нагі”. *Киркор Этнографический взгляд на Виленскую губернию // Вестник Императорского Русского Географического общества. Ч. 20, 21. СПб. 1857–1858. С. 180.*

“Пры вёсцы Мэйры, Мытлянскай воласці, ёсць вялікі камень з выявай на ім чалавечай ступні, як бы адбітай на мяккім воску. Мясцовыя жыхары лічаць адбітак следам Маці Божай.” *Biblioteka Warszawska. 1855. CLXXIV. S. 452.*

“Каля в. Мэйры Лідскага раёна знаходзіцца валун, апісаны яшчэ ў XIX ст. На валуне ёсць паглыбленне. вельмі падобнае на след чалавечай нагі (прытым не з пляскатай, а з “пад”-містай” ступнёй). Паглыбленне называюць “След Маткі Боскай”. Побач з ім – падабенства меншага следу. Яшчэ адзін камень са “Следам Маткі Боскай” раней ляжаў і каля в. Дылева”. *Дучыц Л., Зайкоўскі Э. Пра некаторыя вясковыя святыні Віленічыны / Куфэрак Віленічыны, №1(3). 2001. С. 23.*

Той жа лёс мае і камень-следавік ў в. Красулі (Шчучынскі р-н, камень таксама знаходзіцца пад абаронай дзяржавы). Следавік ляжаў за заходняй ваколіцай вёскі. У ліпені 2010 г. жыхары вёскі расказалі, што добра яго памятаюць, але ўжо гадоў з 20 каменя няма. Людзі расказалі, што камень быў вялікі, меў памеры, прыкладна 120x80 см, быў цалкам урослы ў зямлю, і меў на сабе два адбіткі, адзін, вялікі лічыўся следам дарослага і быў прыкладна мужчынскага 41-42 памеру (расказаў мужчына, які сам ставіў сваю нагу на след) і другі – меншага памеру, лічыўся следам дзіцяці.

На царкоўным двары ў в. Бабры (Лідскага р-на) на поўнач ад храма знаходзіцца камень-следавік вышыняю 0,5 м. з адбіткам жаночай ступні прыкладна 34 памеру. Па мясцовых паданнях гэта “След Маці

Камень-следавік у вёсцы Бабры

Божай”. Гэты камень раней знаходзіўся на лузе за царкоўнымі могілкамі. У 20-х гадах нашага стагоддзя следавік быў прывезены да храму і асвечаны праваслаўным святаром. Камень быў знойдзены ў 1999 г. У Круцікавым і Л. Лаўрэшам і ўпершыню апісаны ў “Лідскім летапісцы” № 9 за 1999 г. У 2009 г. ён, агароджаны невялікім плотам, ляжаў на цвінтары пры Баброўскай царкве.

Усяго на тэрыторыі Гарадзенскай вобласці вядома 15 камянёў-следавікоў.

Пакуль зніклі не ўсе камяні, каб захаваць іх для нашчадкаў, самы час зрабіць недзе ў адным месцы Гарадзеншчыны музей камянёў.

Рэдактар Станіслаў Вацлававіч Суднік

Рэдакцыйная калегія:

Людміла Дзіцэвіч, Вольга Іпатава, Ірына Марачкіна, Леакадзія Мілаш, Аляксей Петрашкевіч, Людміла Піскун, Аляксей Пяткевіч, Уладзімір Содаль, Станіслаў Суднік, Павел Сцяцко, Алег Трусаў.

Аўтары цалкам адказныя за падбор і дакладнасць прыведзенай інфармацыі

Газета надрукавана ў Лідскай друкарні. 231300, г. Ліда, вул. Ленінская, 23.
Газета падпісана да друку 6. 09. 2010 г. у 10.00. Замова № 2466.
Аб'ём 1 друкаваны аркуш. Наклад 2000 асобнікаў.
Падпісны індэкс: 63865.
Кошт падпіскі: 1 мес.- 2650 руб., 3 мес.- 7950 руб.
Кошт у розніцу: па дамоўленасці.

Заснавальнік:

ТБМ імя Францішка Скарыны.

Пасведчанне аб рэгістрацыі № 908 ад 18 снежня 2009 г. выдадзена Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Адрас рэдакцыі:

rawet.net